

30 Ekim 1918'den Ocak 1921'e Teşkilat, Tensikât ve İcraatlarıyla Türk Jandarması

İsmail EFE¹

Geliş Tarihi	23.02.2016	Kabul Tarihi	01.04.2016
--------------	------------	--------------	------------

Öz

Türk devlet teşkilatına jandarma adı tarihte ilk defa, 15 Nisan 1880'de kabul edilen nizamname ile girdi. 21 Temmuz 1914'de sabit ve seyyar jandarma olarak iki kısma ayrılan jandarma birlikleri, Birinci Dünya Savaşı yıllarında çeşitli görevler için farklı birlikler şeklinde teşkilatlandırıldı. Mondros Mütarekesi, bütün Osmanlı askeri kuvvetinin terhisini emrettiğinden, çaresizlik içinde bulunan Osmanlı Genelkurmayı, elinde jandarma adı altında silahlı bir güç bulundurma çabası içine girdi. Buna karşı İtilaf Devletleri mümessilleri mevcut jandarmayı ya tamamen tasfiye etmek ya da kendi denetimleri altına almak istiyordu. Zaten Sevr Antlaşması hükümleri de bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bütün umudunu jandarmaya bağlamış olan hükümet, 15 Mart 1919 tarihli kararname ile jandarmayı Dâhiliye Nezareti'ne bağladı. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra kurulan BMM Hükümeti, iç güvenliği sağlayabilmek için Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Umum Jandarma Kumandanlığı'nı kurdu. Böylece aynı anda biri İstanbul Hükümeti, diğeri TBMM Hükümeti emrinde iki Umum Jandarma Komutanlığı bulunuyordu. TBMM İcra Vekilleri Heyeti, 26 Mayıs 1920'de Milli Müdafaa Vekâleti'ne bağlı olmak üzere süvari ve piyadeden oluşan "Seyyar Jandarma Müfrezeleri"ni kurdu. İç asayişini tek elden idare etmek isteyen TBMM Hükümeti, 12 Aralık 1920 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığı ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ni birleştirerek, Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı bir İnzibat Umum Müdürlüğü kurdu.

Anahtar Kelimeler: Türk Jandarması, Jandarma Teşkilatı, İstanbul Hükümeti İdaresinde Jandarma, TBMM Hükümeti Dönemi Jandarma.

¹Kırıkkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Kırıkkale -TÜRKİYE
E-posta: efe5772@gmail.com

From 30 th October 1918 to January 1920, Turkish Gendarmery and its Corps, Reforms and Operations

İsmail EFE

Received	23.02.2016	Accepted	01.04.2016
----------	------------	----------	------------

Abstract

Gendarmery was entered into Turkish state organization at the first time by a regulation accepted in 15th April 1880. In 21st July 1914, gendarmery which was divided into stationary and mobile units was organised as different units for the different duties during the World War First. General Staff of Ottoman Empire, who was in a difficult situation, tried to have an armed force with the name of gendarmery because Armistice of Montrose required that Ottoman armed force had to be discharged. However, representatives of Allied Powers wanted to arrange or take over the present germandery. The provisions of the Treaty of Sevres already indicated it. The government, which totally depended on the gendarmery, bound the gendarmery to Ministry of Interior via an enactment dated 15th March 1919. After Turkish Grand National Assembly was founded, the government of Turkish Grand National Assembly founded the General Gendarmery Commandery within the body of Ministry of National Defence to ensure interior security. There were two General Gendarmery Commanderies under the command of İstanbul government and GNA Government of Turkey. Cabinet of GNA of Turkey founded Mobil Gendarmery Detachment which consisted of cavalry and infantry under Ministry of National Defence in 26th 1920. GNA Government of Turkey that wanted to manage internal control on its own united General Gendarmery Commandery and General Directorate of Military Police in 12th December 1920 and founded General Directorate of Military Police under Ministry of Interior.

Keywords: Turkish Gendarmery, Corps of Gendarmery, Gendarmery under İstanbul government, Gendarmery during GNA Government of Turkey.

Giriş

Jandarma “Askeri Zaptiye” adıyla Türk devlet teşkilatına 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve 1839’da Tanzimat Fermanı ile devlet teşkilatında yeni bir idare tarzının vücuda getirilmesi sonucunda girdi. Tanzimat’tan önceki dönemde devlet teşkilatında mülki, adli, mali ve askeri gibi ayrı ayrı bir tertip ve tasnif olmadığından ayrı bir zabıta teşkilatı da bulunmuyordu. Zabıta işleri bir kısım devlet memurları ve askerlerden oluşan guruplarca ifa ediliyordu. Her büyük memurun ve her mütegalibenin kendine mahsus bir zabıta kuvveti bulunuyordu. İlk jandarma teşkilatı “Askeri Zaptiye” adıyla, 21 Haziran 1859 (9 Haziran 1275) tarihli nizamname ile teşkil edildi.²

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın kaybedilmesi orduda ıslahatı gündeme getirdi. Islah faaliyetlerine Askeri Zaptiye’nin tanzim ve düzenlenmesiyle başlanmasına karar verildi. Sadrazam Said Paşa, 1878’de Askeri Zaptiye’nin tamamen kaldırılması ve Avrupa devletlerinde bulunan jandarma teşkilatının Osmanlıda vücuda getirilmesi için İngiltere ve Fransa’dan çok sayıda subay getirtti. Yabancı subaylardan oluşan bu heyetin katkılarıyla Fransa Jandarma Nizamnamesi esas alınarak Osmanlı Jandarma Nizamnamesi hazırlandı. 15 Nisan 1880’de layiha halinde neşredilen nizamname ile Askeri Zaptiye adı jandarma olarak değiştirildi. 15 Nisan tarihli Nizamname ile jandarma Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bütün yönleriyle doğrudan Seraskerlik makamına bağlandı.³

Osmanlıda jandarmaya dair bir düzenleme de 1. Dünya Savaşı sürecinde, 21 Temmuz 1914’de yapıldı. Yapılan düzenleme ile jandarma birlikleri sabit ve seyyar adı altında iki kısma ayrıldı. Yeni düzenleme ile mevcut sabit jandarma birliklerinin yanında birde seyyar jandarma birlikleri kuruldu.⁴ Seyyar jandarma birliklerinin kurulma amacı; orduyu dağınmış görevlerle uğraşmaktan kurtararak tüm güç ve enerjisini eğitim ve savaşa yoğunlaştırmasını sağlamaktı.⁵ I. Dünya Savaşı devam ederken 13 Teşrinievvel 1333 (13 Ekim 1917) tarihli “Jandarmanın Vazife ve Teşkilat-ı Esasiyesi ile Cihet-i Merbutiyyeti Hakkında Kararname” ile jandarmanın istihdamı, teşkilât ve görevleri hakkında değişikliğe gidildi.⁶ 13 Ekim 1917 tarihli kararname çerçevesinde, 28 Ekim 1917 tarih ve 1537 mükerrer sayılı padişah iradesiyle Osmanlı ülkesi; İstanbul Birinci ve İkinci Mıntıka

²Süheyl İzzet, *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi (9/22. 1285/1868, 22 Haziran 1341/1925)*, İstanbul 1341, s.3-5.

³Süheyl İzzet, s.12-13.

⁴*Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Birinci Dünya Harbi (BDH)*, Klasör (K): 1487, Dosya (D): 2/27, Fihrist (F): 001-06.

⁵Hüseyin Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Ankara 1999, s. 9.

⁶Kararname, jandarma kadrosunda istihdam edilecek zabitanın orduda en az iki sene hizmet etmiş piyade ve süvari zabitanından seçilmesini öngörüyordu. *Takvim-i Vekâyi (TV)*, 15 Teşrinievvel 1333 (15 Ekim 1917), No: 3030; *Düstur*, Tertib-i Sani, C. IX, Evkaf Matbaası, İstanbul 1928, No: 323, s. 758.

Müfettişliği, İzmir, Suriye, Trabzon, Elazığ ve Irak Mıntıkası olmak üzere yedi jandarma mıntika müfettişliğine ayrıldı.⁷

I. Dünya Savaşı yıllarında jandarma kuvvetleri çeşitli görevler için farklı birlikler şeklinde teşkilatlandırıldı. Sahil kesimlerinde düşman faaliyetlerini gözetlemek ve düşmanın çıkarma girişimlerine müdahale etmek amacıyla jandarmadan “Kıyı Gözetleme Birlikleri”, demir yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla “Demiryolu Koruma Birlikleri” kuruldu. Ayrıca kolordu teşkilatlarında jandarmadan seyyar taburlar oluşturularak, askerî inzibat görevi ifa eden “Sahra Jandarma Birlikleri” teşkil edildi.⁸ Osmanlı Devleti’nin mütareke görüşmelerine başladığı günlerde, 13 Teşrinievvel 1334 (13 Ekim 1918) tarihli “Jandarma Kıtaatının Tertibatı ve Suret-i İnkısamı Hakkında Nizamname” ile jandarmanın teşkilat ve görevleri yeniden düzenlendi.⁹

Mütareke Sonrası İstanbul Hükümeti İdaresinde Jandarma

Birinci Dünya Savaşı’ni kaybeden Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri adına İngilizlerle 30 Ekim 1918’de ağır şartlar ihtiva eden Mondros Mütarekesi’ni imzalayarak fiili çatışma durumunu sona erdirdi.¹⁰ Mütarekenin 5. maddesi, hudutların muhafazası ve iç asayişin sağlanması için ihtiyaç duyulacak askeri kuvvetin dışındaki bütün Osmanlı askeri kuvvetinin terhisini öngörüyordu. Hudutların muhafazası ve iç asayişin temini için bulundurulacak askeri gücün miktar ve konumunun ne olacağı mütareke görüşmeleri sırasında kesin olarak tespit edilmemiş, İtilaf Devletleri ile Osmanlı hükümeti arasında daha sonra yapılacak müzakerelere bırakılmıştı.¹¹

Mütareke hükümleri Osmanlı ordusunun derhal terhisini ön gördüğünden, Harbiye Nezareti 6 Kasım 1918 tarihinde 1300 (1884/1885), 28 Kasım’da 1309 (1893/1894) doğumluların, 6 Ocak 1919’da ise 1316 (1900/1901) doğumluların terhisi hususunda bütün kumandanlıklara emir verdi.

⁷Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, C. I, Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 179. 8ATASE, BDH, K: 1487, D: 2/27, F: 001-07.

⁹Jandarmanın memleket dahilinde karakollar halinde teşkilatlanmasına, her kazanın birkaç karyeden oluşan karakol mıntıklarına ayrılmasına karar verildi. Livalarda bulunan jandarmanın bir tabur teşkil edecek seviyede, vilayetlerde ise bir jandarma alayı seviyesinde olması öngörüldü. Aşiretlerin ve konargöçerlerin yaşadığı bölgelerde ayrıca seyyar jandarma bölük ve taburları bulunacaktı. Jandarma kıtaatı mevkiinin durumuna göre piyade veya süvari veyahut her iki sınıfın karışımından oluşacak. Polisin bulunmadığı mahallerde inzibat vazifesi jandarma tarafından ifa edilecektir. Umum Jandarma Kumandanlığı, (Jandarmaya Mütөөallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat, Üçüncü Kitap, Dersaadet Jandarma Matbaası, Dersaadet 1335, s.1-4.)

¹⁰Ünsal Yavuz, *Atatürk, İmparatorluktan Milli Devlete*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.39.

¹¹TV, 3 Teşrinisani 1334 (3 Kasım 1918), No:3384, s. 1-3; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri*, C. I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1953, s. 520.

Mütarekenin imzalandığı tarihte ordunun asker mevcudu 400.000 iken Harbiye Nezareti emrinin, ordu kumandanlıkları tarafından hemen uygulamaya konulması nedeniyle, 22 Ocak 1919 tarihine gelindiğinde Osmanlı ordusundan 10.000 subay ve 264.339 nefer terhis edilmiş durumdaydı. Terhislerin hızlı bir şekilde devam etmesi ve asker kaçakları nedeniyle asker mevcudu hızlı bir şekilde eridi. 25 Ocak 1919 tarihli rapora bakıldığında, ordunun tamamen terhis edildiği ancak muhtelif mevkiilerde dağılık halde 50.000 kişilik bir kuvvet mevcudunun bulunduğu görülmektedir. Hâlbuki İtilaf Devletleri ile yapılan görüşmelerde Osmanlının elinde bulunması gereken kuvvet: 30.000 piyade, 4.409 makineli tüfek neferi, 6.000 topçu, 3033 süvari, 3.240 istihkâm, 1026 telgrafçı, 516 tayyareci, 2.718 nakliye, 675 hizmet, 2.610 sanayi olmak üzere toplam sayı 60.464 olması gerekirken mevcut sayı, bu rakamın çok altına düşmüş durumdadır. Yine görüşmelerde bulunması uygun görülen silah miktarı: 160 sahra ve cebel topu, 72 vasat çapta top, 24 ağır top, 50.282 tüfek, 240 makineli tüfek olarak öngörülmüş olmasına rağmen denetim mevkiinde bulunan İtilaf Devletleri mümessilleri buna izin vermemişlerdir.¹²

Mütareke döneminde orduyu yeniden teşkilatlandırma çalışmalarına başlayan Osmanlı Genelkurmayı, her biri 3 tünden oluşan 9 kolorduluk bir askeri güç teşkilini planlıyordu. Ancak Osmanlıyı tamamen denetim altına almak isteyen İngiliz Generali Milne, Osmanlının 1 piyade ve 1 süvari tümeninden oluşan, yardımcı kuvvetlerle mevcudu 100.000'i geçmeyecek, 3 kolorduluk bir orduya sahip olmasını istiyordu. İngiliz dışişleri görevlilerinden eski İstanbul Büyükelçisi L. Mallet ise Barış Konferansı'nda kesin karar verilene kadar, Türk ordusunun padişahın hassa birliği ve yabancı subayların komutasında bulunan az sayıda jandarmadan ibaret olması gerektiğini söylüyordu. İngiliz General Deedes, 10 Nisan 1919 tarihinde yapılan komiserler toplantısında terhis işlerinin iyi gittiğini, Osmanlı ordusunun her biri 1.500 mevcutlu 20 tümene indirildiğini ifade ediyordu.¹³

Ordunun terhisi sırasında jandarma birliklerinde de terhislerin yapılması, Batı Anadolu ve Orta Karadeniz kesimlerinde eşkıyalık hareketlerinin artmasına, asayişin bozulmasına yol açmıştı.¹⁴ Osmanlı Genelkurmayı, mütareke hükümleri gereği ordu sayısının artırılması mümkün olmadığından, jandarma adı altında asker kaydetmeyi elde silahlı güç bulundurmak için bir yöntem olarak görüyordu. Bu anlayışa uygun olarak 16 Kasım 1918

¹²Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, C. II, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:131, İstanbul 2013, s.271, 278-279

¹³Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998, s. 218-220.

¹⁴Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Yayınları, Ankara 2001, s.82.

tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığı, bütün vilayet ve mutasarrıflıklardan, terhis nedeniyle boşalacak olan jandarma kadrolarının ikmali için gönüllü kaydına gayret edilmesini istedi.¹⁵ 20 Kasım 1918'de ise Dâhiliye Nezareti'nden Ankara Vilayeti'ne çekilen şifre telgrafta, ahalinin takipte istihdamının uygun olmadığı bunların geçici olarak jandarmaya kaydedilip, esas jandarmalarla karıştırılarak zabitan kumandasında takipte istihdamlarının mümkün olacağı bildirilmiştir. Böylece kendilerine hem jandarma ödeneği verileceği hem de iâşe ve ikramiye verilmesinin de mümkün olacağını ifade eden Dâhiliye Nezareti, bununla ilgili tedbirlerin alınması istenmiştir.¹⁶

Türk topraklarında işgal faaliyetine girişen itilaf güçlerinin ilk icraatları, kendileri için engel olarak gördükleri Türk jandarmasını, ya işgal ettikleri yerlerden çıkartmak, ya da kendi denetimleri altına almak veya terhis etmek oluyordu. 17 Aralık 1918'de Adana'yı işgal eden Fransızlar, kurdukları kontrol idaresinin başına Albay Bremond'u genel vali olarak atadılar. Genel Vali olarak tayin edilen Albay Bremond'un ilk icraatlarından biri, mütareke ahkâmına aykırı olarak Adana'da bulunan Türk Jandarmasının başına kadro dışı subaylar tayin etmek, polis ve jandarmanın kıyafetlerini değiştirmek ve kalpaklarında bulunan hilal amblemini kaldırtmak olmuştur.¹⁷ 11 Şubat 1919 tarihinde İngiliz Yüksek Komiser Amiral Calthorpe, Osmanlı Hariciye Nezareti'ne 12 maddelik talepler listesi sundu. Calthorpe'nin listesinde, idaresi altındaki bölgede bulunan Türk Jandarmasının terhisine kadar kendisine bağlanması, ihtiyaç fazlası olan jandarmanın silahlarını teslim etmesi hususları da yer almaktaydı.¹⁸

İtilaf Devletleri mümessilleri kendileri açısından tehdit olarak gördükleri jandarmayı etkisizleştirmeye çalışırken, Osmanlı Hükümeti de yaşanan gelişmeleri dikkate alarak jandarma teşkilatında bazı düzenlemeler yapmaya başladı. Hükümetin hazırladığı 15 Mart 1919 tarihli "Jandarmanın Dâhiliye Nezareti'ne Raptı Hakkında Kararname" ile Umum Jandarma Kumandanlığı, her türlü iş ve muamelatıyla Dâhiliye Nezareti'ne bağlandı.¹⁹ Bu kararname ile 13 Ekim 1917'de kabul edilen "Jandarmanın

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Dâhiliye (DH). Şifre (ŞFR), Dosya (D): 93, Vesika (V): 174, Dâhiliye Nezareti, Umum Jandarma Kumandanlığı, Şube:1, Kısım:1, Hususi No: 13714, 16 Teşrinisani 334 (16 Kasım 1918).

¹⁶ BOA, DH. ŞFR, D: 93, V: 216, Dâhiliye Nezareti, Umum Jandarma Kumandanlığı, Şube:1, Kısım:1, Hususi No: 14158, 20 Teşrinisani 334 (1918).

¹⁷ Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.8.

¹⁸ *Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1992, s.142-143; Ali İhsan Sabis, *Harp Hatırlarım*, C. V, Güneş Matbaacılık, Ankara 1951, s.14-15.

¹⁹ *Düstur*, Tertib-i Sani, C. XI, Evkaf Matbaası, İstanbul 1928, No:80, s. 148; *Jandarma Mecmuası* "Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye", S.I, 1 Kânunusani 341, s. 10.

Vazife ve Teşkilat-ı Esasiyyesi ile Cihet-i Merbutiyyeti Hakkında Kararname'nin 1919 tarihli kararnameye muhalif hükümleri kaldırıldı. 15 Mart 1919 tarihli kararnamede, Jandarma zabitan ve efradının tayin, terfi ve muhakeme gibi hususlara dair düzenlemenin daha sonra bir kararname ile tespit edileceği ifadesi de yer alıyordu.²⁰

23 Mart 1335 (23 Mart 1919) tarihinde jandarma efradının maaş ve işe bedeli ile jandarma zabitanına verilecek işe bedeli hakkında kararname yayımlandı. Kararnamede, Jandarmaya gönüllü olarak kaydolan namzetlere “200, nefer 500, onbaşı 550, çavuş 600, başçavuş 650, bölük kâtibi 650 kuruş” ile bir işe bedeli alması uygun görülüyordu. Ayrıca askerlik mükellefiyetini jandarma olarak ifa etmek üzere orduya alınan namzetlere “100, nefer 200, onbaşı 250, çavuş 300, başçavuş 350, bölük kâtibi 350 kuruş ve bir işe bedeli” verilecekti. Verilecek olan işe bedelinin miktarı, bir neferin bir aylık maaş bedeli olarak tespit edilmiş olmakla birlikte, “işe bedelinin beş yüz kuruşu geçmeyeceği” hükmü de kararnamede yer alıyordu. Jandarma süvari efradına, erkân, ümera ve zabitanına ayrıca hayvanları için yem, nal ve mih bedeli ödenecek, Jandarma efradının elbise masrafı hükümetçe karşılanacaktır. 23 Mart 1919'da yayınlanan bu kararnamenin 1919 yılı Mart ayı başından itibaren geçerli olduğu ifade edilmiştir.²¹ Kararnameye göre gönüllü kaydedilen jandarma ile kıdemli jandarmanın, toplam jandarma efradı içindeki oranı yüzde kırkı geçemeyecektir. Ayrıca gerek gönüllü kaydı sırasında gerekse ordudan verilen efradın vilayetlere dağıtım ve görevlendirmeleri yapılırken görev bölgelerindeki meskûn ahalinin mezhep ve milliyet itibariyle nüfusları nispeti dikkate alınarak dağıtım yapılacaktır.²²

23 Mart 1919 tarihli kararnamenin uygulaması ile ilgili Jandarma Müfettiş-i Umumisi'nin başkanlığında teşkil edilen heyet tarafından hazırlanan talimatnamede yer almıştır. Talimatnamede jandarmanın biri gönüllü, diğeri mükellef olmak üzere iki kaynaktan temin edileceği ifade edilmiştir. Gönüllüler orduda askerlik hizmetlerini ifa eden henüz 35 yaşını geçmemiş ve 19 yaşını tamamlamış ancak henüz muayeneleri yapılmamış olanlarla, sağlık sebebi dışında herhangi bir nedenle askere alınmamış, yaşları 30 geçmemiş olan acemi gönüllerden alınacaktır. Mükellef olan efrat ise silâh altına celp ve davet edilen yeni efrat arasından temin edilecektir. Şayet yeni efrat arasından yeterli jandarma temin edilemez ise silâh altında bulunan, altı ay ile bir buçuk sene orduda talim ve terbiye görmüş olan efrat arasından temin edilecektir.

20TV, 18 Mart 1335 (1919), No: 3499; *Jandarma Mecmuası*, a.g.m., s. 10.

²¹*Umum Jandarma Kumandanlığı, Jandarmaya Mütteallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat*, Birinci Kitap, Jandarma Matbaası, İstanbul 1335, s. 2-4.

²²TV, 27 Mart 1335 (1919), No:3507

Talimatnamede jandarmaya alınacak efratta bulunması gereken özellikler de yer almıştır. Jandarmaya alınacak efradın, “Osmanlı tebaasından olması, iyi derecede Türkçe bilmesi, iyi huylu olması, kötü şöhrete sahip olmaması, kötü şöhret nedeniyle mahkûmiyeti bulunmaması, iyi bir vücuda, güçlü bir bünyeye sahip olması, boyunun 1.60’dan aşağı olmaması” gibi nitelikler sayılmıştır. İster gönüllü isterse mükellef olsun, jandarmaya kayıt olunan efradın jandarmada en az üç sene zorunlu görevi olacaktır.²³ Talimatnamede kimlerin jandarmaya alınmaması gerektiği de yer almıştır. “İster gönüllü isterse mükellef olsun tehcirde görev ifa etmiş, İttihat ve Terakki siyasetini benimsemiş olanların ne sıfatla olursa olsun jandarmaya kaydına meydan verilmemesi” istenmiştir. Talimatnamenin uygulaması hususunun müfettişler tarafından teftiş edileceği, talimatname hilafında olanların takip edilerek haklarında ciddi cezalar verileceği uyarısı yapılmıştır.²⁴

1919 tarihli “Jandarma Karakollarının Devriye ve Muhabere Hizmetleri Hakkında Talimatname” ile jandarmanın görev ve sorumlulukları da belirlenmiştir. Talimatnamede, jandarmanın görevleri arasında sayılan devriyenin: memleketin her noktasında kesin bir şekilde emniyetin tesisi için yapıldığı vurgulanmıştır. Devriye hizmeti, umumi yollarda ve köy yollarında, nahiye ve köylerde, çiftlik ve ormanlarda velhasıl karakollar dâhilinde bulunan mahallerin tamamında dolaşarak ifa edilir denilmiştir. Ayrıca panayır ve pazar yerleri, toplantı yerleri gibi kalabalık yerlere nizam ve asayiş gayesiyle jandarmalar devriye tertipleri yapacaklardır. Jandarmanın önemli görevlerinden biri de muhabere olarak tespit edilmiştir. İki ya da daha fazla karakol arasında tespit edilen noktaya giderek tarafların orada bir araya gelmesi hizmeti muhabere olarak tanımlanmıştır. Muhabere hizmetleri arasında tutukluların sevki, kararların iletilmesi, umumi asayiş ile ilgili malumat ve haberleri birbirlerine bildirmekte yer almıştır. Ayrıca suçluların aranması, genel asayışı bozan bütün olayların bertaraf edilmesi için her türlü tedbirin alınması ve diğer karakollara ait jandarmanın ilgili konularda bilgilendirilmesi muhabere hizmetleri arasında yer almaktadır.²⁵

12 Nisan 1919 tarihinde, Jandarmanın yeniden düzenlenmesine dair 23 Mart 1919 tarihli kararnamenin uygulanabilmesi için ihtiyaç duyulan mali kaynak, 1919 yılı bütçesine 1.782.484 lira 40 kuruş tahsisat olarak konulmuştur. Bütçeye konulan bu ilave ödeneğin jandarma içinde dağılımı, jandarma dairesinin teklifi ve Maliye Nezareti’nin muvafakatine bırakılmıştır.²⁶

²³ *Umum Jandarma Kumandanlığı*, Birinci Kitap, s. s.5-6.

²⁴ *Umum Jandarma Kumandanlığı*, Birinci Kitap, s. 20.

²⁵ *Jandarma Karakollarının Devriye ve Muhabere Hizmetleri Hakkında Talimat*, Jandarma Matbaası, 1335, s. 2-6.

²⁶ *TV*, 17 Nisan 1335 (1919), No:3525, s.3.

Harbiye Nazırı Şakir Paşa, 17 Nisan 1919 tarihinde Journald'Orient'e verdiği demeçte "Şile, Bursa ve Aydın havalisinde eşkıyalık olaylarının arttığını, bu olayları yapanların asker kaçakları olduğunu" söylemektedir. Şakir Paşa, İstanbul'dan bu bölgelere daha fazla jandarma göndererek buralardaki eşkıyalık ve soygunculuk hareketlerinin önlenebileceğini ifade ediyordu. Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ise 2 Mayıs 1919'da verdiği demeçte, 20.000 olan jandarma sayısının 27.000'e çıkartıldığını, kısa süre içinde jandarma sayısını 35.000'e çıkartılacağı yönünde açıklamalarda bulundu. Gerek Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın gerekse Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in açıklamaları, İstanbul Hükümeti'nin Jandarma sayısını artırma anlayışı içinde olduğunu göstermektedir.²⁷ Hükümet üyelerinin yaptığı bu açıklamalar, hükümetin Anadolu'da jandarma gücüne dayanma anlayışında olduğunu ortaya koymaktadır. Hükümetin 1919 Nisan'ında jandarma teşkilatında yaptığı düzenleme, Jandarma Genel Müfettişi General Foulon ile birlikte uygulamaya konuldu.²⁸

Ülkede asayişin sağlanması için jandarma sayısının artırılması yönünde bir talep de IX. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'dan geldi. Mustafa Kemal Paşa, 24 Mayıs 1919 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne çektiği telgrafta "Canik (Samsun) Livası, Sivas Vilayeti ve Amasya havalisindeki jandarma sayısının asayişini temin için yetersiz olduğunu, jandarma sayısının asayişini temin edebilecek seviyeye yükseltilmesini" istiyordu. Özellikle Canik Livası ve havalisinde jandarma ve nizamiye kıtaatını takviye etmek üzere birkaç bin neferin silâh altına alınmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafına, 28 Mayıs 1919'da Sadaret'ten cevap verildi. Sadaret'ten verilen cevapta, "jandarma maaşının artırılacağı, ihtiyaç duyulan jandarmanın istihdamı hususunda gerekli çalışmaların yapılması hakkında Meclis-i Vükela'da kararlaştırıldığı ve bu görevin Harbiye ve Maliye nezaretlerine verildiği" ifade ediliyordu. 29 Mayıs 1919 tarihinde ise Sadrazam Damat Ferit Paşa, IX. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta, "jandarma temini için ihtiyaç duyulan tahsisatın örtülü ödenekten mahallerine gönderilmesi hususunda Meclis-i Vükela kararının Dâhiliye Nezaretine tebliğ edildiğini" bildirdi.²⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Mayıs tarihli telgrafına cevaben Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, 3 Haziran 1919'da çektiği şifre telgrafta, "Samsun havalisinde asayişin temini için jandarmanın

²⁷Akşin, *a.g.e.*, s.247.

²⁸Haluk Selvi, "İstanbul Hükümetinin Kuva-yı Milliye Hareketini Bölme Teşebbüsü, jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Batı Anadolu Gezisi ve Sonuçları" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.44, C.15.

²⁹İsmail Efe, *Orduda İslahat ve Ordu Müfettişlikleri (1908-1920)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2015, s.292-294

acilen muvazzaf kıtaat ile takviyesinin içinde bulunulan durum nedeniyle mümkün olmadığını” söylüyordu.³⁰

Mustafa Kemal Paşa, 4 Haziran’da Harbiye Nezareti’ne çektiği şifre telgrafta, “jandarma ve polis kuvvetlerinin bizzat teftiş edilerek kendilerine vazifelerinin ciddiyet ve nezaketinin anlatıldığını” bildirdi. Telgrafında Samsun jandarmasının yüz kişi ile takviye edildiğini ve bu sayede Liva dâhilinde belirli bir sükûnun sağlandığını söyleyen Mustafa Kemal Paşa, “Sivas Vilayeti ve Canik Livası’na sınır olması ve aynı şartlara haiz olması hasebiyle Amasya Livası’yla meşgul olduğunu” beyan ediyordu. Mustafa Kemal Paşa, görev bölgesinde yeterli jandarma miktarına ulaşana kadar çok acil durumlarda asayişin temini, eşkıyanın tenkili gibi vazifelerin askeriye tarafından ifa olunacağını bildirdi. Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti’ne çektiği telgrafta, “bazı mıntikalarda jandarma olmak isteyenlerin bulunduğunu ancak hayvanları olmadığı ya da hayvan satın alabilecek durumda olmadıkları için jandarma olamadıklarını, bu durumda bulunanlara hayvan temini hususunda hükümetin bir çözüm bulmasını” teklif ediyordu.³¹

III. Damat Ferit Paşa Hükümeti döneminde “Tahkik Heyetleri” kurularak 1919 Temmuz-Ağustos aylarında Anadolu’ya gönderildi.³² Bu heyetler arasında yer alan Ankara Tahkik Heyeti, 1919 Ağustos ayında görev bölgesinde yaptığı bir dizi incelemeler neticesinde hazırladığı raporu, 23 Ağustos 1919’da Sadarete sundu. Ankara Tahkik Heyeti hazırladığı raporda, “Ankara-Kastamonu-Bolu yöresinde jandarma kuvvetinin biran evvel kurulması zaruretine” dikkat çekiyordu. Heyet raporunda, “adı geçen bölgede jandarma kuvvetlerinin kurulması meselesinin İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetleri bilgisi dâhilinde yapılmasını” öğütüyordu. Damat Ferit Paşa Hükümeti döneminde olduğu gibi Ali Rıza Paşa Hükümeti döneminde de Tahkik Heyetleri oluşturuldu ve Anadolu’ya gönderildi. Bu heyet üyelerinden Ahmet Fevzi Paşa, 28 Kasım 1919’da Havza’dan Dâhiliye Nezareti’ne gönderdiği raporda, mevcut jandarma ile halkın güvenliğinin sağlanamadığını, jandarma sayısının artırılmasını gerekçeleri ile ortaya koyuyordu.³³ Gerek Mustafa Kemal Paşa’nın gerekse Tahkik Heyetleri’nin talep ve görüşleri, asayişin sağlanması için jandarma sayısının artırılması zarureti gösteriyordu. Hükümet de mütareke hükümleri gereği hem

³⁰*Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD)*, Sayı (S). 4, Vesika (V). 63, Emniyet-i Umumiye (E.U.) Basımevi, Ankara 1953.

³¹*HTVD*, S. 4, V. 65, E.U. Basımevi, Ankara 1953.

³²Tahkik heyetlerin açık görevleri, gittikleri yerlerde genel durumu, seçimlerin mevcut kanun ve nizamnamelere uygun olarak yapılıp yapılmadığını, Müslümanlarla diğer unsurlar arasında herhangi bir sorun olup olmadığını tespit etmek. Heyetlerinin gayri resmi vazifeleri ise Anadolu’da başlayan milli hareket hakkında bilgi toplamak, halkın milli harekete bakışını tespit etmek ve İstanbul Hükümetine karşı Anadolu’da oluşan muhalefeti kırmaktır. (Türkmen, a.g.e., s.202,204)

³³Türkmen, a.g.e., s.202,204

asayişin temini hem de dayanacağı tek silahlı güç olarak gördüğünden jandarma sayısını artırma çabası içindeydi.

Türkiye üzerinde nihai hedeflerini ulaştırmak isteyen İtilaf Devletleri, hedeflerine ulaşmalarına mani olacak her türlü engeli ortadan kaldırma çabası içindeydi. 10 Ağustos 1920'de Fransa'nın Sevr şehrinde İtilaf Devletleri ile Osmanlı Hükümeti arasında 13 bölüm, 433 madde ve eklerden oluşan Sevr Antlaşması imzalandı. İtilaf Devletleri, Osmanlı adına Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdirecek nihai anlaşma olan Sevr Antlaşması'na kendileri açısından engel olarak gördükleri her türlü unsuru bertaraf edecek hükümleri yerleştirmişlerdi. Bu bağlamda Türk tarafının tek dayanak olarak gördüğü jandarmayı etkisizleştirerek kendi denetimleri altına sokacak hükümleri de Sevr Antlaşması'na koymuşlardı.³⁴ Sevr Antlaşması'nın 152. Maddesi ile 269. Maddesi arasındaki maddeler askeri hususlarla ilgiliydi. Antlaşmanın 152-155. maddelerine göre, Osmanlı Devleti'nin sahip olacağı silahlı kuvvet: Padişahın muhafazası için subay ve erlerden oluşacak toplam 700 kişilik bir özel koruma kuvveti, Türklere bırakılan yerlerde asayiş sağlamak üzere subaylar dâhil 35.000 mevcutlu jandarma kuvveti ve ihtiyaç halinde jandarmaya yardımcı olmak üzere 15.000 mevcutlu bir yardımcı kuvvetten ibaretti. Yani Osmanlı Devleti, hazari ve seferi toplam 50.500 kişiyi silâh altında bulundurulabilecektir. Yardımcı kuvvetler ise ihtiyaç halinde hudutların muhafazasında kullanılacak, ağır silah olarak kabul edilen dağ topları yalnızca bu kuvvette bulunacaktı.

Jandarma sayısını ve silahlarını yok raddesine indirmeyi yeterli görmeyen İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nın 156-158. maddelerinde Türklere bırakılan toprakların muhtelif mıntikalara ayrılmasına ve her mıntıkada bir jandarma kıtaatı bulunmasına karar vermişlerdi. Mıntikalarda bulunacak bu jandarma kıtaatlarında top vesaire ağır silah bulunmayacak, sadece tüfek ve mitralyöz bulunabilecekti. Bununla da yetinmeyen İtilaf Devletleri, her bir kıtaatta bulunacak jandarma sayısının, toplam jandarmanın dörtte birini, erkân-ı harbiye ve zabitan sayısının umum jandarma kıtaatı adedinin yirmide birini geçmeyeceğine, küçük zabitan sayısının ise umum jandarma adedinin on ikide birinden aşağı olacağına hükmetmişlerdi.³⁵

Türk jandarmasını tamamen kontrol altına almak ve işlevsiz kılmak isteyen İtilaf Devletleri, jandarmanın idaresini de Türklere bırakmıyorlardı. Sevr Antlaşması'nın 159. maddesi jandarma subaylarının yüzde on beşinin müttefik veya tarafsız devletlere mensup subaylardan oluşmasını öngörüyordu. Jandarmanın temin kaynağına da el atan İtilaf Devletleri, 165. maddede hem 35.000 mevcutlu jandarma, hem de 15.000 mevcutlu yardımcı

³⁴H. Ömer Budak, *Sevr Paylaşımı*, Bilge Yayınevi, Ankara 2001, s.36-37.

³⁵*Türk Muahede-i Sulhiyesi ve Mahiyeti Hakikiyesi*, Ankara Vilayet Matbaası, Ankara 1336, s. 23-24.

kuvvetlerin asker ihtiyacını kendi bölgelerinden teminine karar vermişti. Gönüllü veya maaşlı olsun, jandarma efrat alımının mıntukalarındaki Müslim ve gayrimüslim nispetinde olması şartı getirildi. Sevr Antlaşması'nın 166. maddesinde jandarmaya alınacak efrat ve küçük zabitanın en az 12 sene hizmette bulunacakları ifade ediliyordu.

Sevr Antlaşması'nın 163. maddesinde, üç ay zarfında mevcut jandarmaların ülkenin çeşitli mıntukalarında teşkil edilecek jandarma kıtaatlarına dağıtılması ve kadro fazlası jandarmanın terhis edilmesi kararı yer alıyordu. Anlaşmanın 164. maddesine göre Harbiye Nezareti'ndeki erkân, ümera ve zabitan da dâhil Osmanlı, toplam 30.700 asker ve jandarmaya sahip olabilecekti.³⁶ Görüldüğü üzere Sevr Antlaşması'na göre İtilaf Devletleri, Osmanlıya bir askeri kuvvet yerine neredeyse bir polis teşkilatını andıran sözde “askeri” kuvvet ön görüyordu. Sevr Antlaşması, İtilaf Devletleri'nin hedeflerini gerçekleştirmeye hizmet etmek üzere, Türkler açısından askerlikle uzaktan yakından ilgisi olan herkesi ve her şeyi askerlik dışı bırakan bir manzara ortaya koymaktadır.³⁷

Büyük Millet Meclisi İdaresinde Jandarma (23 Nisan 1920-Ocak 1921)

İtilaf Devletleri'nin haksız işgalleri, azınlıkların saldırgan tavırları Türk milletinin uyanışına, Amasya Genelgesi'nin hazırlanıp ilan edilmesine ve Milli Mücadele ruhunun doğmasına zemin hazırlamıştır. Mücadele ruhu 1919 Temmuz'unda Erzurum, Eylül'de Sivas Kongresi'nde alınan kararlarla planlı mücadele dönemini başlattı.³⁸ Kongrelerde teşkil edilen Temsil Heyeti, Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihine kadar bütün çabalarına rağmen Anadolu'da asayiş tam olarak sağlayamadı. Asayişin sağlanamamasında, İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele aleyhinde takip ettiği siyaset de etkili olmuştur.³⁹

23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra teşkil edilen Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bir taraftan düzenli ordunun kuruluşu için çalışırken, bir taraftan da iç güvenliğin temini için uğraşıyordu. Hükümet iç güvenliği sağlayabilmek için Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Umum Jandarma Kumandanlığı'nı kurdu. Böylece biri İstanbul'da Padişahın emrinde, diğeri de Ankara'da TBMM Hükümeti'nin emrinde olmak üzere aynı anda iki Umum Jandarma Komutanlığı bulunuyordu. Bu iki kumandanlık arasında kuruluş ve tâbi oldukları yasa ve

³⁶*Türk Muahede-i Sulhiyesi...*,s.24-26

³⁷Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1982, s.82.

³⁸Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.224-227.

³⁹İhsan Güneş, “1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara 1983, s. 207.

yönetmelikler yönünden pek fark yoktur.⁴⁰ TBMM Hükümeti, jandarma teşkilatını kurarken, İstanbul Hükümeti'nin yayınlamış olduğu Jandarma Mıntika Müfettişlikleri Talimatnamesini kabul etti ve İstanbul Hükümeti'nin Jandarma ile ilgili verdiği bütün emirleri geçersiz saydığını ilan etti. TBMM Hükümeti tarafından Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Jandarma Umum Komutanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir organı olarak sekiz bölge müfettişliği ile bunlara bağlı 17 jandarma alayı ve 13 bağımsız jandarma taburundan oluşuyordu.⁴¹

Milli Mücadele hareketini halka indirebilmek ve halkın desteğini alabilmek için öncelikle halkın can, mal ve namus güvenliğini sağlayacak tedbirler alınmalıydı. Bu anlayışla hareket eden TBMM İcra Vekilleri Heyeti, jandarmanın sayısını artırma yoluna gitti. Diğer taraftan da ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü şartları göz önünde bulundurarak iç güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla doğrudan Müdafaa Vekâleti'ne bağlı olmak üzere süvari ve piyadeden oluşan "Seyyar Jandarma Müfrezeleri" kurulmasına karar verdi. Bu bağlamda Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından hazırlanarak 26 Mayıs 1336 tarihinde meclisi sunulan Seyyar Jandarma Müfrezeleri'nin kurulmasına dair kanun tasarısı, Heyet-i Vekile tarafından 7 Haziran 1336 tarihinde ittifakla kabul edilmiştir.⁴² Kabul edilen Seyyar Jandarma Müfrezeleri'nin Teşkili Hakkında Kanun Layihası şöyleydi:⁴³

1- Müdafaa-i memleketin temini ve asayiş-i umumiyenin layığıyla tesisi için Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne merbut olmak üzere seyyar jandarma müfrezeleri teşkil edilecektir.

2- Süvari ve piyadeden mürekkep olacak bu müfrezelerin iâşe, elbise, teçhizat ve teslihi hükümet tarafından temin edilecek. Süvariler hayvanlarını kendileri tedarik etmeye mecburdur. Maaşları ber-vech-i ati olacaktır:

- a- Piyade efradına şehri sekiz yüz kuruş,*
- b- Süvari efradına şehriye bin kuruş verilecektir.*
- c- Şehriye alacakları maaştan gayrı eşkıya takibindeki hizmet-i fevkaladesi görülenlere hizmetinin derecesine göre ayrıca nakdi mükâfat dahi verilecektir.*

3- Seyyar jandarma efradı emsali silâhâltında bulunmayan mükellefiyet erbabından bir sene müddetle gönüllü sureti ile tedarik olunur. Bir seneden

⁴⁰Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Hükümeti Dönemi (1920-1923), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 2001, s. 389-390.

⁴¹Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, C. I, s. 199.

⁴²Güneş, a.g.m., s.210; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), F:30.18.1.1., Yer No:1.1.19-1

⁴³BCA, F:30.18.1.1., Yer No:1.1.19-1, 19-2.

evvel vazifeyi terk edemezler, yeni sene için tecdit edilmek hakkına haiz olacaklardır.

4- Süvari efradı hayvanlarını kendileri tedarik edeceklerinden müsademe veya askeri harekât esnasında telef veya sakat olur ise taraf-ı miriden muadili bir hayvan veyahut iaşe ita kılınacaktır.

5- İşbu efrat ve eytam olbabdaki kanundan istifade edecektir.

6- Bir senelik hizmetleri askerlik mükellefiyetinden iki sene olarak hesaplanacaktır.

7- Onbaşılara efrat maaşından fazla olarak yüz, çavuşlara iki yüz, baş çavuşlara üç yüz kuruş verilecektir.

8- Müfreze zabitanı jandarma zabitanı gibi tahsisat alacaktır. Merkezlerinden uzaklarda seyyar buldukları müddetçe iaşelerine medar olmak üzere ayrıca kırk kuruş yevmiye verilecektir

9- Tarih-i neşrinden itibaren muteber olan iş bu kanunun icrasına Müdafaa-i Milliye ve Maliye vekâletleri memurdur.

Heyet-i Vekile tarafından ittifakla kabul edilen “Seyyar Jandarma Müfrezeleri”nde bulunacak olan her bir piyade bölüğü 120 neferden oluşacak ve mümkünse her bölükte 2 hafif makineli tüfek bulunacaktır. Her bir piyade taburunda 3 bölük yer alacak, dördüncü bölük olarak da iki ağır makineli tüfek bulunacaktır. Seyyar jandarma müfrezelerinde yer alacak her bir piyade müfrezesi, 3 taburlu ve bir cebel topu takımından teşkil edilmiştir. Seyyar jandarma müfrezelerinde bulunacak olan her bir süvari bölümünde 120 atlı asker ve 2 hafif makineli tüfek bulunacaktır. Her bir süvari müfrezesi, üç süvari bölümü ile iki ağır makineli tüfekten teşkil olunacaktır. Kurulmasına karar verilen seyyar jandarma müfrezelerinin ilk olarak Ankara ve Sivas’ta uygulanmasına karar verildi. Her iki vilayette birer piyade ve birer süvari müfrezesi teşkil olunması emri, XX. ve III. kolordulara gönderildi.

Kurulmasına karar verilen seyyar jandarma müfrezelerinde, talim ve terbiyenin yanı sıra sıkı bir disiplinin olacağı, efradın daima seferberlik ahkâmı dâhilinde bulundurulacağı ifade ediliyordu. Seyyar jandarma müfrezelerinin kuruluşuna dair kanunda, müfrezelerde bulunacak efradın seçiminde dikkat edilecek hususlarda yer almıştır. Efradın tek bir askerlik şubesinden ve tek bir mahal ahalisinden olmaması, muhtelif mahallerden ve askerlik şubelerinden, özellikle de bekâr olan ve iyi huylu olmakla beraber yürekli ve metanetli olanların seçimine itina gösterilmesi istenmiştir.⁴⁴Seyyar

⁴⁴Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri*, Gün Basımevi, İstanbul, 1955, s. 201

Jandarma müfrezelerinin teşkilinden sonra eşkıyalık olaylarının önlenmesi ve güvenliğin sağlanması hususunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ayrıca seyyar jandarma müfrezelerinin Kuva-yı Milliye'den düzenli orduya geçişte de önemli katkıları olmuştur.⁴⁵

TBMM Hükümeti döneminde önemli gelişmeler kaydeden Türk jandarması, 21 Ağustos 1920 tarihi itibarıyla, Umum Jandarma Komutanlığı'na bağlı sekiz bölge müfettişliğinden oluşturuldu. Umum Kumandanlığı'na bağlı bölge müfettişlikleri: İstanbul, İzmir, Ankara, Konya, Sivas, Adana, Trabzon ve Bitlis'te bulunuyordu. 21 Ağustos 1920 tarihi itibarıyla bölge müfettişlikleri kadrosunda bulunan jandarmanın toplam kadro mevcudu 23.770'e ulaşmıştı.⁴⁶ İç asayiş kuvvetlerini tek elden idare etmek isteyen TBMM, 12 Aralık 1920 tarihinde Umum Jandarma Kumandanlığı ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ni birleştirmeye karar verdi. Kararda Umum Jandarma Kumandanlığı ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı olarak kurulacak İnzibat Umum Müdürlüğü çatısı altında birleştirilmesi uygun görüldü. Kurulacak olan İnzibat Umum Müdürlüğü'nün görev alanının tespiti Dâhiliye Nezareti ve Büyük Millet Meclisi'nin takdirine bırakıldı. Müdürlük emrinde asayişini temin için bulunacak inzibat görevlileri, polis ve jandarma olarak iki kısma ayrıldı. Müdüriyet uhdesinde bulunan polis ve jandarmanın talim ve terbiyesi İnzibat Umum Müdürlüğü'ne verildi.⁴⁷ Müdürlük emrinde görevli jandarma efradının yüzde altmışının mükellef, yüzde kırkının gönüllü efrattan oluşması uygun görüldü. Mükellef jandarma efradının Dâhiliye Vekâleti'nin talebine göre Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ncekur'a efradı arasından seçilecektir. Kanunla jandarma alay, tabur, birlik ve takım kumandanlığı unvanları kaldırılarak alay ve tabur kumandanlarına inzibat müdürü unvanı verildi. Bölük kumandanlarıyla takım kumandanlarının unvanları kaza ve mıntıka inzibat muavinliğine dönüştürüldü. Ayrıca kanunla polis müdürlüğü ve merkez memurlukları da kaldırıldı. "Polis baş komiserleri birinci sınıf, ikinci sınıf komiserler ise ikinci sınıf inzibat müdür muavinliklerinde istihdam edilecektir". Yeni yapılanmada polis komiser muavinleri, mıntıka inzibat muavinliklerinde görevlendirildi.

Uygulamaya konulan teşkilatta, inzibat müdür ve müdür muavinleri doğrudan doğruya buldukları mahallin en büyük mülki memurlarının emrine verildi. Ancak inzibat müdür ve müdür muavinleri idare, talim, terbiye yönünden kendi sınıflarına karşı da sorumlu tutuldu. İnzibat müdür ve müdür muavinlerinin kendilerine mahsus okullardan yetiştirilmesi

⁴⁵ *Askeri Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı (ATASE), İstiklal Harbi (İSH)-12, Klasör: 807, Gömlek: 171.*

⁴⁶ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Hükümeti.., s. 391; Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, C. I, s. 199.*

⁴⁷ *BCA, F: 30.0.18.1.1, Yer No:2.22.17 (1)*

öngörülüyordu. Ancak, okullardan yetişinceye kadar ihtiyaç duyulan inzibat müdür ve müdür muavinleri, orduda en az iki sene hizmette bulunan piyade ve süvari teğmenlerinden karşılanacaktır. Vilayetlerde görevli inzibat müdürleri ve müdür muavinlerinin seçimi, Umum İnzibat Müdürü'nün de dâhil olduğu Dâhiliye Nezareti Encümeni Müdürleri'nden oluşan komisyon tarafından yapılacaktır. Seçimle belirlenen isimler, Dâhiliye Vekâleti'nin oluru ve Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın onayı ile inzibat müdürü veya müdür muavini olabilecektir. İnzibat müdürü veya müdür muavini olma hakkını elde edenlerin görev yerleri ise İnzibat Umum Müdürü'nün teklifi ve Dâhiliye Vekâleti'nin tasdiki ile belirlenecektir.

İnzibat müdür muavinlerinin inzibat ve asayiş ile ilgili hususlardan dolayı yerlerinin değiştirilmesi veya işten el çektirilme yetkisi valilere verildi. İnzibat müdür ve müdür muavinlerinin görevlerinin mülki hususlarla ilgili suçları mülki kanuna göre, askeri alanla ilgili hususlarda ise yargılanmaları askeri kanuna göre icra edilecektir. İnzibat kuvvetlerinin vilayet sınırları içinde lüzum ve ihtiyaca göre geçici olarak sevk yetkisi valilere bırakıldı. İnzibat memurlarından ehliyet ve liyakat sahibi olanlar, ihtiyaca binaen vekâleten veya asaleten idari memurluklarda istihdam edilebilecektir. 12 Aralık 1920 tarihli kanunda, “Jandarmanın Muhiti Merbutiyetine Dair” olan 13 Teşrinievvel 336 (13 Ekim 1920) ve 15 Mart 1919 tarihli kanunun ahkâmı mahfuz tutulmuştur. Yapılan yeni düzenleme çerçevesinde ihtiyaç duyulan ödeneğin, Emniyet-i Umumiye bütçesinden, İnzibat-ı Umumiye Müdüriyeti bütçesine naklolunacağı beyan edilmiştir.⁴⁸ Yayınlandığı tarihten itibaren geçerli olan kanunun icrası, Vekiller Heyeti'nin sorumluluğuna verilmiştir.⁴⁹

12 Aralık 1920 tarihli kanunla, Umum Jandarma Kumandanlığı ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin, İnzibat Umum Müdürlüğü çatısı altında birleştirilmesi ile iç asayişin sağlanması hususunda önemli bir adım atılmış oldu. Kurulmuş olan bu yeni teşkilat memleketin müdafaası ve asayişin tesisi için teşkil edilen Seyyar Jandarma Müfrezeleri'nin kaldırılmasını gündeme getirdi. TBMM'de 10 Şubat 1921 tarihinde Seyyar Jandarma Müfrezeleri'nin lağvına karar verilirken yürürlük tarihi 1921 senesi Mart ayı sonu olarak kararlaştırıldı.⁵⁰ TBMM Hükümeti Seyyar Jandarma Müfrezeleri'ni kaldırırken müfrezelere ait süvarilerden ihtiyaç olan bölgelerde yararlanma yoluna gitmiştir. Bu anlayış doğrultusunda, TBMM'de 10 Mart 1921 tarihinde, kaldırılmasına karar verilen jandarma süvari alaylarına ait kuvvetten Ma'mûretü'l-aziz Vilayeti ile Erzincan ve Muş livaları dâhilinde oluşturulacak bin neferlik kuvvetin istihdam

⁴⁸BCA, F:30.0.18.1.1, Yer No:2.22.17 (2).

⁴⁹BCA, F:30.0.18.1.1, Yer No:2.22.17 (3).

⁵⁰Ceride-i Resmîye, 7 Mart 1337, No: 94.

edilmelerine karar verildi. TBMM'de aynı gün teşkil edilecek kuvvet için ihtiyaç duyulan takım ve binek hayvan bedeli olan seksen bin liranın 1921 senesi bütçesine konulması kararlaştırıldı.⁵¹

TBMM bir taraftan jandarma teşkilatına dair düzenlemeler yaparken bir taraftan da ihtiyaç duyulan jandarma zabitanını yetiştirmek üzere Jandarma Zabıt Mektepleri açmaya başladı. Anadolu'da Millî Mücadele'nin başlaması üzerine, Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan Jandarma Zabıt Mektebi'nin Anadolu yakasında kalması, İstanbul Hükümeti tarafından sakıncalı görüldüğünden Avrupa yakasına taşındı. Bunun üzerine TBMM Hükümeti, İstanbul'daki okulun benzerini Ankara'da Etlık Bağlarında, eski bir kilise olan ve Etlık Palas adını taşıyan binada açmaya karar verdi.⁵² 4 Mayıs 1921 tarihinde Vekiller Heyeti tarafından kabul edilen kanun ile yeni teşkil edilecek Jandarma Zabıt ve Efrat Mektepleri için jandarma ve süvari dairelerine ait ödeneklerden 289.000 liralık bir kesinti yapılmasına karar verildi.⁵³

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı yıllarında cephe gerisinde ve cephelerde çeşitli görevler için farklı birlikler şeklinde teşkilatlandırılan jandarma, 13 Ekim 1918 tarihli nizamname ile teşkilat ve görevleri itibariyle yeniden düzenlendi. Bu düzenlemeden kısa bir süre sonra 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, jandarma teşkilatında yapılması planlanan düzenlemeleri akamete uğrattı. Mütarekenin 5. maddesinin uygulanması nedeniyle jandarmada yapılan terhisler ile kadrolarda önemli derecelerde boşluklar oluştu. Mütarekeye göre Osmanlıya asayiş ve sınır güvenliği için sadece jandarma bulundurma hakkı tanındığından, Harbiye Nezareti ve Genelkurmay bütün vilayet ve mutasarrıflıklara boşalan jandarma kadrolarını ikmal etmeleri talimatı veriyordu. Hükümet bu yolla hem artan asayişsizlik ve eşkıyalık hareketlerinin önüne geçmek istiyor, hem de orduya izin verilmediği için jandarma adı altında elinde silahlı bir güç bulundurmaya amaçlıyordu. Buna karşın İtilaf Devletleri temsilcileri ise mevcut jandarmayı ya tamamen tasfiye etmek ya da kendi kontrolleri altına almak amacındaydı. Tarafların bu mücadelesi Sevr Antlaşması'na kadar devam etti. Türklerin elinde bulunan Jandarmadan rahatsızlık duyan İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması ile jandarmayı tamamen denetim altına almak ve etkisizleştirmek istemişti.

⁵¹ *Ceride-i Resmîye*, 25 Nisan 1337, No:105.

⁵² Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıt*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s. 463-464.

⁵³ *BCA*, F:30.18.1.1., Yer No:3.18.18.

23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan TBMM de öncelikli olarak ülkede asayişin sağlanması için jandarmayı ele aldı. TBMM, Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde Umum Jandarma Kumandanlığı'nı kurdu ve jandarma sayısını artırma çalışmalarına girişti. Asayişin bir an evvel sağlanmasını önemseyen TBMM, Milli Müdafaa Vekâleti bünyesinde Seyyar Jandarma Müfrezelerini kurdu. İç güvenlikten sorumlu jandarma ve polis kuvvetlerinin tek elden idaresi amacıyla Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı olmak üzere 12 Aralık 1920 tarihinde İnzibat Umum Müdürlüğü kuruldu. Bu düzenleme ülkede asayişin temini, cephe gerisinin güvenliğinin sağlanması bakımından olumlu neticeler vermiştir.

Milli Mücadele yıllarında Jandarma cephe gerisindeki kritik noktaların korunması, yol emniyetinin sağlanması ve her türlü bölücü, yıkıcı ve soyguncu gurupların ortadan kaldırılmasında önemli görevler ifa etti. Ülkede işgallerin başlaması üzerine Güney ve Batı Anadolu bölgelerinde teşkil edilen Kuva-yı Milliye birliklerinin başında da büyük oranda jandarma subayları yer almıştı. Jandarma, ülkenin içinde bulunduğu ağır koşullara ve teşkilâtın lojistik güç yönünden çok yetersiz bir düzeyde bulunmasına rağmen hem cephede savaşan birliklerin geri emniyetini temin etmiş, hem de halkın ırz ve namusu ile can ve mal güvenliğini sağlayarak milletin ve vatanın esenliği için önemli katkılarda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri, Kanunnameler ve Süreli Yayınlar

ATASE, BDH, K: 1487, D: 2/27, F: 001-06.

ATASE, BDH, K: 1487, D: 2/27, F: 001-07.

ATASE, İSH-12, K: 807, G: 171.

BCA, F:30.0.18.1.1, Yer No:2.22.17 (2)

BCA, F:30.0.18.1.1, Yer No:2.22.17 (3)

BCA, F: 30.0.18.1.1, Yer No:2.22.17 (1).

BCA, F:30.18.1.1, Yer No:1.1.19-1, 19-2.

BCA, F:30.18.1.1, Yer No:3.18.18.

BOA, *DH. ŞFR*, D: 93, V: 174.

BOA, *DH. ŞFR*, D: 93, V: 216.

Ceride-i Resmîye, 25 Nisan 1337, No:105.

Ceride-i Resmîye, 7 Mart 1337, No: 94.

Düstur, Tertib-i Sani, C. IX, Evkaf Matbaası, İstanbul 1928.

Düstur, Tertib-i Sani, C. XI, Evkaf Matbaası, İstanbul 1928.

HTVD, S. 4, E.U. Basımevi, Ankara 1953.

TV, 15 Teşrinievvel 1333 (15 Ekim 1917), No: 3030.

TV, 17 Nisan 1335 (1919), No:3525.

TV, 18 Mart 1335 (1919) , No: 3499.

TV, 27 Mart 1335 (1919), No:3507.

TV, 3 Teşrinisani 1334 (1918), No:3384.

Kitap ve Makaleler

Akşin, Sina; *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

Alyot,Halim; *Türkiye’de Zabıta*, Kanaat Basımevi, Ankara,1947, s. 463-464.

Bozdemir, Mevlüt; *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1982.

Budak,H. Ömer; *Sevr Paylaşımı*, Bilge Yayınevi, Ankara 2001, s.36-37.

Efe, İsmail *Orduda Islahat ve Ordu Müfettişlikleri (1908-1920)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2015.

Ener, Kasım; *Çukurova Kurtuluş Savaşı’nda Adana Cephesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Erim, Nihat; *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarihi Metinleri*, C.I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1953.

Güneş, İhsan; “1920’de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü”, *Birinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri II*, Ankara 1983.

Işık, Hüseyin; *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Ankara 1999.

İzzet, Süheyl; *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi (9/22. 1285/1868, 22 Haziran 1341/1925)*, İstanbul 1341.

Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi, C. I, Jandarma Genel Komutanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Jandarma Karakollarının Devriye ve Muhabere Hizmetleri Hakkında Talimat, Jandarma Matbaası, 1335.

Jandarma Mecmuası“Jandarmamızın Mazisi ve Geçirdiği Safahat-ı Islâhiye ve Tensikiye”, S.1, 1 Kanunısani 341.

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, C. II, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:131, İstanbul 2013.

Peker, Nurettin; *1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri*, Gün Basımevi, İstanbul 1955.

Sabis, Ali İhsan; *Harp Hatırlarım*, C. V, Güneş Matbaacılık, Ankara 1951.

Selvi, Haluk; “İstanbul Hükümetinin Kuva-yı Milliye Hareketini Bölme Teşebbüsü, jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Batı Anadolu Gezisi ve Sonuçları” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.44, C.XV.

Tanör, Bülent; *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1992.

Türk Muahede-i Sulhiyesi ve Mahiyeti Hakikiyesi, Ankara Vilayet Matbaası, Ankara 1336.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, TBMM Hükümeti Dönemi (1920-1923),Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara 2001.

Türkmen, Zekeriya; *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Yayınları, Ankara 2001.

Umum Jandarma Kumandanlığı, Jandarmaya Müteallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat, Üçüncü Kitap, Dersaadet Jandarma Matbaası, Dersaadet 1335.

Umum Jandarma Kumandanlığı, Jandarmaya Müteallik Kavânin ve Nizâmât ve Mukarrerat, Birinci Kitap, Jandarma Matbaası, İstanbul 1335.

Yavuz, Ünsal; *Atatürk, İmparatorluktan Milli Devlete*, TTK Yayınları, Ankara 1999.